

UČNE OBLIKE IN UČNE METODE

Priročnik za učitelje Razmišljamo in delujemo trajnostno dopolnjujejo številni delovni listi z aktivnostmi za dijake. Delovni listi so v takšni obliki, da jih učitelji lahko prilagodijo situaciji v svojem razredu. Naloga učitelja je pravilna izbira in uporaba učnih oblik in učnih metod. Učiteljem v pomoč navajamo nabor učnih oblik in učnih metod, ki jih lahko izberejo za aktivno posredovanje vsebin glede na dijake, njihove značilnosti in seveda glede na vrsto vsebine.

UČNE OBLIKE

a) Individualna oblika dela

Cilji: osredotočanje dijaka na problem, nalogo, ugotavljanje in zapisovanje lastnih idej, postavljanje in oblikovanje vprašanj iz osebnega zornega kota oz. na podlagi znanja kot izhodišča za nadaljnje korake.

b) Delo v dvojicah in delo v skupinah

Cilji: aktivno sodelovanje, predstavitev lastnih izkušenj, ozaveščanje že znanih stvari in razvijanje sposobnosti samostojnega obravnavanja informacij in reševanja problemov.

Pare oziroma skupine sestavljamo naključno, ker je pri novih skupinah v začetni fazi značilna izrazita potreba po stikih in spoznavanju drug drugega. Naključne skupine imajo to prednost, da izničijo že pridobljene vzorce dela v paru ali v skupini. Napoved teme oz. vsebinske delovne naloge pred oblikovanjem skupine ima določene prednosti. Če se najprej napove oblikovanje, se pozornost dijakov usmeri na to. Ko sestavimo skupine, razdelimo delo.

UČNE METODE

a) Metoda razlage in metoda referata

Cilji: sprejemanje informacij, pridobivanje znanja, zaokroženo dojetje vsebine, prepoznavanje notranje kompleksnosti vsebine, pobude za samostojno razmišljanje in nadaljnje individualno delo, pobude za pogovor, prepoznavanje in popravljanje lastnega razmišljanja.

(Kratko) razlago ali referat uporabimo:

- kot uvod; dijaki nato v nadaljevanju delajo individualno, v parih ali v skupinah;
- kot »vmesno bilanco« pridobivanja znanja; s kratko razlago se lahko povežejo že obravnavani sklopi ter rezultati individualnega dela, dela v parih ali dela v skupinah;
- kot povzetek na koncu pogovora ali zaokrožene enote; povzetek rezultatov dela ali povezava rezultatov s strokovnimi izjavami.

b) Metoda projekcije oziroma prikazovanja

Cilji: oblikovanje jasnih, pravih predstav in pojmov; utrjevanje, ponavljanje in sistematizacija vsebin.

Učitelj s pomočjo avdiovizualnih sredstev predstavlja pojme, pojave in pokrajino, dijaki pa prikazano opazujejo in si pridobivajo znanje. Pri tem je pomembno, da ne gre samo za preprosto gledanje, ampak za zavestno dejavnost. Učitelj dijake usmerja in vodi, jih informira o objektih, pojavih in procesih, ki jih želi prikazati. Opazovanje ima osrednjo vlogo in vodi v logično zaznavanje.

c) Metoda razgovora

Cilji: razumevanje informacij, pridobivanje novega znanja, samostojno razvijanje in poglobljanje vsebine ter poglobljanje razumevanja, navezovanje oz. sklicevanje na druge vsebine ter lastne izkušnje.

Za vsebino, ki je dijakom znana na osnovi njihovih interesov in predvsem izkušenj, je odgovoren učitelj, ki spodbudi in vodi pogovor skupine. Dijaki aktivno sodelujejo pri oblikovanju vsebine (z lastnimi izkušnjami ter lastnim razumevanjem in spoznanji). Učitelj dopolnjuje informacije oz. okrepi pridobljeno znanje dijakov, tako da tudi sam komentira in povezuje ter povzema njihove izjave. Na začetku pogovora učitelj imenuje temo in določi cilje ter nastopi s kratkim uvodom, predstavi problem na splošno ali problematiko konkretnega primera.

d) Metoda razprave

Cilji: usklajevanje nasprotujočih si mnenj in spoznanj, razumevanje informacij, pridobivanje novega znanja, samostojno razvijanje in poglobljanje vsebine ter poglobljanje razumevanja, navezovanje oz. sklicevanje na druge vsebine ter lastne izkušnje.

Metoda razprave je podobna metodi razgovora in se iz nje tudi razvije. Dijak mora svoja stališča dokazovati, zagovarjati in jih tudi spreminjati, če ga drugi z argumenti prepričajo, da od njih odstopi. Poznamo več vrst razprav: plenarna, panelna, okrogla miza, razprava z razsojanjem, razprava z več vodji.

e) Metoda opazovanja, zaznavanja, občutenja

Cilji: zaznavanje, odkrivanje, interpretacija pojavov v prostoru in samega prostora kot celote.

Dijaki opazujejo predmete in pojave, kar je izhodišče spoznanja o objektivni stvarnosti. Na podlagi lastne miselne aktivnosti spoznajo splošno. Terensko delo združuje aktivno neposredno opazovanje, zaznavanje pokrajine in ugotavljanje značilnega v prostoru.

f) Metoda viharjenja možganov/burjenja duha (brainstorming)

Cilji: odkrivanje lastnih idej o temah, problemih, postavljanje vprašanj, omogočanje predstavitve lastnih idej, razvijanje spontanosti, zaznavanje raznolikosti idej in možnosti alternativnih rešitev.

Učitelj na začetku pojasni pravila: cilj je zbrati čim več idej, čeprav so nenavadne. Ideje si zapiše vsak na svoj papir, nato jih zapišejo/nalepijo na tablo. Povratna vprašanja, kritike in izjave drugih niso dopustni.

g) Metoda dela s slikami, zemljevidi in fotografijami

Cilji: spodbujanje domislic, razvijanje asociativnega razmišljanja, predstavitev lastnih izkušenj.

Ta metoda zagotavlja večjo preglednost vsebin in je s tem tudi dodatna pomoč pri aktivnem pogovoru. Pri tej metodi učitelj in dijaki uporabljajo različno slikovno gradivo, zemljevide in načrte.

h) Metoda stene z listki (post-it)

Cilji: ugotoviti povezavo med lastnim delovnim rezultatom z rezultatom drugih udeležencev.

Učitelj izhaja iz tega, da dijaki na osnovi izkušenj napišejo na listek besedo, ki določa njihovo predstavbo o določenem pojmu. Ti se zberejo na steni. Ker je kopičenje tudi istovrstnih iztočnic pomembno, predavatelj prosi, da se nalepijo vse. Pri obešanju listkov pride do razprave o tem, »kam kaj spada«. Razvrščanje ima seveda svoje meje. Te določa učitelj. Tiste iztočnice, ki jih ne moremo razporediti, obesimo ločeno od drugih. Izpostavijo pa se glavne, ki so tudi po številu listkov najštevilčnejše.

i) Metoda pridobivanja rezultatov/vzorcev

Cilji: zapisovanje lastnih domislic, rezultatov, zbiranje reprezentativnih vzorcev, predmetov na terenu.

Preden dijake razdelimo v skupine ali gremo na teren, preden se lotimo dela, poleg delovnih nalog tudi natančno navedemo obliko in navodila za zagotovitev rezultatov. Glede na cilj, ki ga z nalogo uresničujemo, in nadaljnje delo si vsak zapiše pomembne iztočnice na svoj papir ali poišče svoj vzorec na terenu.

j) Metoda mešanih skupin («jigsaw» metoda)

Cilji: predstavitev delovnih rezultatov, neposredno izmenjevanje in posredovanje rezultatov drugim, seznanjenje z delovnimi rezultati drugih.

Učitelj oblikuje skupine, ki imajo nalogo, da obravnavajo določen problem oziroma se ukvarjajo z enim vprašanjem. Dijake se nato razporedi v nove skupine tako, da v novi situaciji vsako prejšnjo delovno skupino zastopa vsaj en član.

k) Metoda naključnega oblikovanja skupin

Cilji: spoznavanje drugih članov skupine, zmanjševanje in odpravljanje strahu, ustvariti stike, oblikovanje učinkovitih in ustvarjalnih skupin.

Predavatelj razdeli lističe na katerih so simboli. Ti simboli določajo skupine. Oblikovanje skupin po naključju ima to prednost, da se udeležencem ni treba odločati za temo skupine in glede sestave članov skupine. Če pri pouku večkrat oblikujemo naključne skupine, dosežemo visoko stopnjo medsebojnega poznavanja.

l) Metoda »bilance uspeha«

Cilji: dijaki naj bi se spominjali delovnih rezultatov, ugotavljali osebne (učne) koristi, posledice, izražali kritiko, povezano z obravnavano temo.

Učitelj mora pri sklepnem vrednotenju oblikovati takšna vprašanja, da doseže součinkovanje obeh polov (pozitivnega in negativnega), kar omogoča pogled nazaj in hkrati naprej: »Kaj mi je dala ta učna ura? Kaj mi je bili težko? Kaj bom odnesel s seboj – kot rezultat, spodbudo, vprašanje?«

m) Metoda ovrednotenja dela

Cilji: predstaviti delovne rezultate, ugotavljanje osebnega (učnega) napredka, določanje lastne reakcije v osebnem odnosu, življenju, slogu v povezavi z naučenim, izražanje kritike, ki se nanaša na temo, metode, učitelja.

Ovrednotenje je smiselno na koncu tematske enote ali na koncu opravljenega dela. Pri vrednotenju dela so pomembna natančna vprašanja, ki so napisana na evalvacijskem listu.

Vprašanja so npr:

- s čim sem zadovoljen,
- ali me je kaj razočaralo,
- ali sem pridobil izkušnje/znanje, ki utegnejo vplivati na moje bodoče delo/življenje?

Za vrednotenje dela moramo predvideti dovolj časa.

n) Debata

Cilji: poglobljanje, razširjanje in uporaba znanja; spodbujanje kritičnega mišljenja; razvijanje informacijskih spretnosti; razvijanje komunikacijskih veščin.

- Potek:

Zagovorniška skupina

1. govorec:

- predstavi stališče zagovorniške skupine do debatne trditve in cilj (pojasni, kakšno je stališče skupine in zakaj ga bodo zagovarjali),
- predstavi argumente zagovorniške skupine.

Nasprotniška skupina

1. govorec:

- predstavi stališče nasprotniške skupine do debatne trditve in cilj,
- sprejme ali zavrača definicije ključnih pojmov debatne trditve,
- predstavi argumente nasprotniške skupine.

Zagovorniška skupina

2. govorec:

- ponovno predstavi argumente zagovorniške skupine in z dodatno podporo poveča njihovo moč,
- zavrne argumente nasprotniške skupine.

Nasprotniška skupina

2. govorec:

- ponovno predstavi argumente nasprotniške skupine in z dodatno podporo poveča njihovo moč,
- zavrne argumente zagovorniške skupine.

Zagovorniška skupina

3. govorec:

- povzame debato: argumente in protiargumente,
- poudari najmočnejše dele zagovorniške argumentacije in izpostavi šibkosti nasprotniške argumentacije,
- prepričljivo zaključi zagovor zagovorniškega stališča.

Nasprotniška skupina

3. govorec:

- povzame debato: argumente in protiargumente,
- poudari najmočnejše dele nasprotniške argumentacije in izpostavi šibkosti zagovorniške argumentacije,
- prepričljivo zaključi zagovor nasprotniškega stališča.

o) Diskusija

Cilji: ugodnejša stališča do pojavov, razbijanje predsodkov; večji interes za določeno področje; večja prožnost v presojanju pojavov, upoštevanje alternativnih hipotez; razvijanje zmožnosti ustnega izražanja, dokazovanja, prepričevanja; pričevanja; razvijanje sposobnosti za kooperativno ali timsko delo; razvijanje občutljivosti za različne poglede in načine mišljenja; navajanje na učinkovito diskusijo; razvijanje občutka pripadnosti skupini; razvijanje samozaupanja, spoznavanja samega sebe in drugih; razvijanje sposobnosti za disciplinirano poslušanje; razvijanje sposobnosti za vodenje pogovora; sposobnost hitrega govora, reagiranja na vprašanja, krepitev koncentracije, odkrivanje bistvenega.

Diskusija je najbolj razširjena zavestno in razumsko organizirana oblika medsebojnega skupinskega prepričevanja in dogovarjanja. Resnično ustvarjalna diskusija je možna le ob majhnem številu udeležencev. Uporabimo jo takrat, ko želimo, da udeleženci dosežejo skupno odločitev oz. soglasje. Vodi jo lahko učitelj ali dijak. Diskusija je možna šele tedaj, ko se udeleženec zave, da ima tudi tisti, s katerim se ne strinja, povsem upravičeno in razumsko podlago za svoje mnenje. Izpostavljeni problem vsak po svoje razčlenjuje in pokaže različna stališča. Dijaki pazljivo poslušajo argumente in so odprti za mnenja drugih.

Učitelj izbere temo, ki naj dopušča analizo in preučevanje z različnih zornih kotov in ki zanima tako diskutante (dijake) kot vodjo (učitelja). Skupine oblikuje učitelj glede na namen diskusije.

p) Panel diskusija = tehnika akvarija

Cilji: učenje sodelovanja v razpravi, blaženje strahu in treme, povečanje učinkovitosti razlage, ekonomičnost.

- Potek:
 - dijake razdelimo v dve (pod)skupini:
 - notranja skupina, ki razpravlja o problemu;
 - zunanja skupina, ki opazuje, kako poteka komunikacija;
 - vsakemu iz zunanje skupine določimo člana notranje skupine, ki ga opazuje;
 - damo jasna navodila (svetujemo merila za opazovanje in kako sprejemati povratne informacije);
 - razprava med člani notranje skupine;
 - po razpravi vsak član notranje skupine ovrednoti svoje vedenje;

- član zunanje skupine sporoči tistemu, ki ga je opazoval:
 - kaj mu je uspelo;
 - kaj in kako bi vedenje izboljšal.

Skupino lahko razdelimo na več manjših (pod)skupin npr. 4+4, s čimer povečamo sodelovanje posameznika.

r) Študija primera

Cilji: vključevanje številnih ciljev poučevanja in učenja, kot so pridobivanje znanja, sposobnosti, kompetenc, vedenja v določenih situacijah in veščin, potrebnih v raziskovanju določenih kompleksnejših enot v vsakodnevnem življenju.

Pogosto se kot predmet proučevanja uporabljajo teme, pri katerih so splošna mnenja različna in torej omogočajo različne interpretacije in možne rešitve določenega primera. V okviru celotne realizacije študije primera je potrebno čim bolj minimizirati posredovanje učitelja, saj tak način dela omogoča globoko poznavanje in razumevanje primera, poleg tega pa samostojno ali skupinsko delo dijakov, brez pretiranega vmešavanja učitelja, omogoča pridobitev veščin, ki jih študija primera razvija.

Izvedba študije primera

Celoten proces študije primera je zelo sistematičen, saj je potrebno slediti posameznim korakom priprave in izvedbe. Ločimo naslednje faze študije primera:

1. določitev namena in ciljev študije primera s postavitvijo vprašanj,
2. izbor primera študije,
3. zbiranje in organiziranje podatkov,
4. raziskovanje, postavljanje hipotez in analiziranje,
5. določitev končnih zaključkov (in/ali sprejetje oziroma zavrnitev postavljene hipoteze),
6. predstavitev in prikaz zaključkov,
7. dodatne metode (v primeru nadaljnjega razvoja in razširitve študije).

Posamezni študiji primera lahko sledijo razne aktivnosti, ki lahko sveže pridobljeno znanje preverijo ali poglobijo: anketa, evalvacija dela, debata, razgovor, razprava ... To lahko izpeljemo v sklopu ene ali več učnih ur, samostojno ali v skupinah.

s) Igra vlog

Cilji: med igranjem vlog se dijaki osredotočijo na določen problem, zviša se jim občutljivost za lastna ter tuja stališča, čustva, ugotavljajo odnos med emocijami in ravnanjem, obenem pa igra vlog spodbuja tudi trening spretnosti in kontrolo nad emocijami. Dijaki se angažirajo tudi v novih in netipičnih konfliktnih situacijah.

Igra vlog je ena metod izkustvenega učenja. Lahko bi jo opredelili kot vrsto aktivnosti pri pouku. Dijaki igrajo raznovrstne situacije in vloge, da bi raziskali različne mentalne in doživljajske možnosti. Temelji na učenju iz neposredne izkušnje, »na lastni koži« ter omogoča trening raznovrstnih spretnosti in veščin.

V igri vlog dijak začasno prevzame predpisano identiteto in s tem razmišljanje, čustvovanje in vedenje nekoga drugega. Cilj igralca je dobra predstavitev, za vedenje v njej pa ni osebno odgovoren. Lahko pa igralec ohrani lastno identiteto in odigra namišljeno situacijo, kot bi ravnal, če bi bila resnična. V tem primeru se aktivnost imenuje simulacija. Vedenje, veščine in emocije so v simulaciji realne, simulirane so zgolj okoliščine. Kot ena izmed metod izkustvenega učenja omogoča igra vlog razvoj dijakovih miselnih veščin. Poleg kompleksnega mišljenja pa razvija dijak v igri vlog tudi druga vseživljenjska znanja, npr. sodelovanje, procesiranje informacij, uporaba virov, učinkovito predstavljanje idej in miselne navade.

Dijak sodeluje v igri kot:

1. igralec; igra igro vlog, gre za dijakovo neposredno izkušnjo;
2. opazovalec; ne igra v igri, gre za dijakovo posredno izkušnjo.

Aktivnosti učencev se v različnih vlogah razlikujejo.

Učitelj seznanja dijake s cilji igre vlog. Napove vsebino in potek igre vlog oz. simulacije ter dijakom omogoči, da si izberejo vloge in se nanje pripravijo. Priprava lahko poteka v šoli, še bolj učinkovito pa je, če se dijaki na vloge pripravijo temeljiteje doma.

Učinkovite igre vlog so kratke in trajajo približno 15 minut. To omogoča preglednost ter analizo neposredno po igri vlog. Lahko pa igra vlog ali simulacija traja daljši čas (več šolskih ur) in se izvaja po delih. Pri tem posamezni deli ne obsegajo celotne učne ure, trajajo le 10 – 15 minut.

Dijaki igralci odigrajo situacijo, opazovalci pa jih opazujejo. Opazovanje je lahko enotno ali ločeno, osredinjeno ali razpršeno, sistematično ali nesistematično. Bistveni element igre vlog je analiza. V tej fazi dijak razmišlja o dogajanju v igri vlog ter o lastni udeležbi in prispevku v procesu. Svoja opažanja in interpretacije deli tudi z opazovalci in soigralci. V fazi abstraktne konceptualizacije primerja učenec izkušnje v igri vlog s svojimi preteklimi izkušnjami ter lastno izkušnjo primerja z izkušnjami sošolcev. V fazi načrtovanja aktivnosti dijak razmišlja o lastnem učenju v igri vlog. S pomočjo pogleda nazaj na učni proces razmisli, kako in kaj se je v aktivnosti naučil: ne zgolj v vlogi akterja ali opazovalca dogajanja, pač pa tudi v vlogi razpravljavca v fazah analize in abstraktne konceptualizacije.

Vrste iger vlog

Igre vlog so izjemno raznovrstne, pa vendar lahko znotraj skorajda neomejene množice ustvarjalnih rešitev izločimo nekatere najbolj tipične.

Okrogla miza

To je igra, pri kateri skupina igralcev sooči svoja stališča, znanja, izkušnje o določeni problematiki. Predpostavlja pripravo na igro in je najprimernejša za poznavanja različne učne snovi ali integracijo znanj različnih poglavij v učnem načrtu. Najučinkovitejša je, kadar jo spremljajo na določene vidike dogajanja osredotočeni opazovalci, ki svoja opažanja prispevajo v fazo analize dogajanja.

Pro et contra

Ta vrsta igre vlog je primerna za obravnavo raznovrstnih socialnih ali osebnih dilem. Njen namen je, da dijaki do tematike, dileme, problema zavzamejo širši pogled. Priprava doma ni potrebna, smiselno pa je, da imajo dijaki na razpolago nekaj časa, da se spomnijo različnih utemeljitev. Igra lahko poteka tako, da dijaki enkrat zamenjajo vloge. Pro et contra poteka frontalno, v skupinah ali v dvojicah. Lahko ima opazovalce ali poteka brez njih.

Radijska oddaja (2 tipa)

Radijska oddaja s povabljenim strokovnjakom

Igra vlog predpostavlja dve do šest temeljnih vlog ter dodatne vloge, ki jih igrajo drugi dijaki v razredu. Uporabna je za ustvarjanje novih znanj v okviru tematskega sklopa ali za razširjanje in poglobljanje že usvojenega znanja. Dijaki se na vlogo vnaprej pripravijo: tisti v vlogah strokovnjakov skušajo v virih poiskati kar največ informacij in tako »strokovnjaki«

za to temo. Dijaki v vlogi poslušalcev oddaje pa se na temo pripravijo tako, da s pomočjo literature pripravijo kakovostna vprašanja za strokovnjake, s čimer razvijajo veščino spraševanja. Oddajo vodi moderator, ki usmerja pogovor z gosti, hkrati pa v oddajo sprejemajo tudi klice poslušalcev, ki komentirajo izrečene misli in gostom postavljajo različna vprašanja. Tudi ta igra vlog ima opazovalce. Opazovalci se na opazovanje vnaprej pripravijo tako, da se seznanijo s tematiko in določijo žarišče pozornosti.

Radijska oddaja «misel tedna»

Igra predstavlja moderatorja oddaje, poslušalce ter opazovalce. Približno polovica razreda nastopi v vlogi poslušalcev oddaje, ki se bodo aktivno vključili v oddajo in nato komentirali idejo. Druga polovica dijakov so opazovalci, ki opazujejo dogajanje in imajo aktivnejšo vlogo v fazi analize igre vlog. Oddaja »misel tedna« je oddaja, ki jo vodi moderator. Ta poslušalce spodbudi z neko mislijo, ki je lahko katerakoli ideja ali izjava, povezana z obravnavano učno temo. V oddajo se svobodno vključujejo poslušalci in idejo komentirajo, se do nje opredeljujejo, utemeljujejo svoja stališča in prispevajo izkušnje. V fazi analize učitelj spodbuja k razmisleku o vsebini, ki so jo prispevali poslušalci, o stališčih, ki so jih izražali. V fazi abstraktne konceptualizacije pa sledi umeščanje idej v teoretske okvire ali pa oblikovanje splošnejših zaključkov.

Kongres

V igri vlog sodelujejo dijaki v vlogi strokovnjakov, ki se z aktivnim prispevkom udeležijo srečanja, da bi izmenjali svoja znanja ter predstavili svoje delo. Srečanje je lahko tematsko ali pa interdisciplinarno. Prvi tip je primernejši za obravnavo ali razširjanje in poglobljanje znanja ožjega tematskega sklopa, drugi tip pa za obravnavo širše problematike. Aktivni so vsi dijaki, ki se pripravijo na kongres. Priprava obsega izbor teme, delo z viri ter pripravo na predstavitev prispevka. Če je razred prevelik ali tema široka, poteka kongres frontalno z manjšim številom udeležencev, ki sodelujejo s prispevkom, ter obiskovalci, ki se v igro vključujejo kot razpravljavci.

Promocija knjige

Gre za igro, v kateri se avtor uspešno sooči s svojim občinstvom, ki je strokovno ali laično. Igra vlog se od radijske oddaje »pogovor s strokovnjakom« razlikuje po tem, da nima moderatorja, javnost pa se mora na soočenje z avtorjem knjige vnaprej pripraviti. Smiselno je, da je predmet igre vlog realna knjiga, ki jo prebere več dijakov, nato pa o njej razpravljajo z avtorjem knjige.

Delovna skupina

Bistvena razlika te igre vlog od prej opisanih je v tem, da v njej dijaki – igralci uporabljajo svoje znanje in rešujejo konkreten problem. Največkrat se odvija v manjših skupinah, zato traja dalj časa od običajnih iger vlog. Rezultat igre vlog je konkretna rešitev problema ter izdelek, ki ga skupina predstavi drugim učencem v razredu. Igra vlog torej predpostavlja dva tipa izdelkov: izdelek, ki predstavlja rešitev problemske naloge in predstavitev rešitve drugim.

Demonstracija principa

Je vrsta igre vlog, katere temeljni namen je v scenariju uporabiti in prikazati neki princip. Dijaki v igri naučeno snov »oživijo« ter eksperimentirajo z njo v namišljenih situacijah. Priprava scenarija predstavlja priložnost za izražanje dijakove ustvarjalnosti.

Pripravila: dr. Tatjana Resnik Planinc, Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani